

A NAGY HÁBORÚ HATÁSÁNAK TALÁLKOZÁSA A TÖRTÉNETI ÉRTELMEZÉSEKKEL

A politikai vagy történetfilozófiai nézőpontok szerint, esetleg a történeti elbeszélés(módok) logikáját illetően kézenfekvőnek látszik Hayden White (1996) tézisének elfogadása, mely szerint

„a történészeknek nem feltétlenül kell narratív formát választaniuk ahhoz, hogy a valóságról alkotott igazságait közölhessék. Választhatnak más, nem elbeszélő, sőt kifejezetten antinarratív reprezentációs formákat is, mint például a meditációt, az elemzést vagy az epitomét. Tocqueville, Burckhardt, Huizinga és Braudel, hogy csak a modern történetírás legprominensebb mestereit említsük, egyes történeti munkáikban visszautasították a narráció alkalmazását, feltételezhetően azért, mert abból indultak ki, hogy azoknak az eseményeknek a jelentése, melyekkel foglalkozni kívánnak, nem ragadható meg az elbeszélés formájában.¹ Megtagadták, hogy a múltról egy történetet meséljenek el, pontosabban szólva, nem egy jól jelzett felütéssel, középső és befejező résszel rendelkező történetet írtak; az általuk vizsgált folyamatokra nem húzták rá azt a formát, amit általában elbeszélésként szokás értelmezni. Miközben elmondták a valóságról szerzett észleleteiket, illetve azt, amit ők annak tartottak, nem narrativizálták az általuk vizsgált bizonyítékokban, illetve az azok mögött meghúzódó valóságot, nem öntötték egy történet formájába. Példájuk alapján megkülönböztethetünk olyan történeti diskurzust, amely elbeszél, s olyat, ami 'narrativizál', azaz olyat, ami nyíltan rátekint a világra és jelenti észleleteit, s olyat, ami úgy tesz,

---

¹ Lásd: Tocqueville, Alexis de 1838 *Democracy in America*. London; Burckhardt, Jakob Christoph 1878 *The Civilization of the Renaissance in Italy*. Middlemore. London; Huizinga, Johan 1924 *The Waning of the Middle Ages: A Study of the Forms of Life, Thought and Art in France and the Netherlands in the Dawn of the Renaissance*. London; Braudel, Fernand 1972 *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. New York. Lásd még: White, Hayden 1973 *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore; White, Hayden 1997 *A történelem terhe*. Osiris, Budapest.

mintha a világot magát beszéltetné, mégpedig egy történet formájában”.²

Témaköröm és értelmezésmódom minden egyetértésemmel együtt sem követi azonban White tézisét (legalábbis ezt, a metahistória és a történeti képzelet kérdésében jóval tetszetősebb gondolatait már másképp tekintem), vagy legalábbis annyiban kevésbé egyezem vele, hogy nem a történelem valóságrepresentációs alapkérdéseiről kívánnék szólni, hanem éppen a narratívák egy válogatott köréről, adott korszakban releváns ismeretanyagáról. Illetőleg nem csupán a korszakéről, hanem a „történeti bizonyítékok” narrativizálásának lehetőségéről, mely szerintem a legfőbb esély a trópusok, toposzok és a kapcsolódó értelmezési háttér aktiválására. Szerinte a narratíva „egyszerűen olyan, mint maga az élet ... internacionális, korhoz és kultúrához nem kötött” – így az értelmező beszédmód programját inkább egyedi, korfelfogáshoz és kultúrához, sőt tudománytörténetileg is specifikus megközelítéshez közelebbinek látom.³ Esetemben ez a történeti antropológia bizonyos aspektusa, a „világ beszéltetésének” készítésével járó, de értelmező leírása, mely jóval szerényebb útkövetésre merészkedik. Avagy hát nemcsak visszafogottabb interpretációra, de a történeti tudat és tényismeret másik korszakára és eltérő „keretezés” eredményének fölmutatására...: a mikrohistória vagy történeti antropológia fókuszának használatával a hosszú időtartamú folyamatok és kiváltképp a konstans jelentésterű, mindmáig érvényesnek tetsző szimbólumokhódításának terébe kívánnék beelátni.

Magát a Nagy Háborút, s egyáltalán már annak kitörését is megannyi európai felfogás, más-más politikai korszak és nemzeti tudományosság, szerző és interpretáció vette/veszi körül, s ezek is javarészt eltérnek abban: belülről és élményszerűen, kívülről és „univerzalitás” igényével, vagy bár korszakos, de hiteles és távolságtartó képet megrajzolva próbálnak közvetíteni.⁴ Persze, roppant mód eltérőek az európai és tengeren túli, győztes vagy vesztes félhez tartozó tudományosságot vállaló, korabeli vagy mostani értelmezésmódok is, ahogyan a két világháború közötti narratívák ezt szinte mindmáig sok tekintetben meghatározzák. Konkrét példaképpen hadd idézzek ide egy reflexiót erről, közelebről a „Rossz” és a „Jó” Hősök

---

² WHITE 1996.

³ Lásd pl. KRAMER 1993.; KING 2015.; HARTOG – REVEL 2006.

⁴ Lásd pl. KRAMER 1993.; DELMAS 1993.; HANKISS 1985.

megítéléséből: az amerikai sajtóban a háború idején Magyarország megjelenítését vizsgáló Glant Tibor szerint

„a háborús felelősség kérdését mind a napi-, mind a hetilapok csak érintőlegesen tárgyalták, bár már 1914 augusztusában felmerült az az egyébként megalapozatlan vád, hogy a háborút gróf Tisza István magyar miniszterelnök provokálta. Ezt a vádat először nem a Monarchia feldarabolását szorgalmazó antant politikusok, nem is a csehek és a délszlávok, hanem a háború kitörésekor éppen az Egyesült Államokban tartózkodó gróf Károlyi Mihály hangoztatta a *Cleveland Leader* című újságnak adott interjújában.⁵ A háborút egyébként a gyakran klisékben gondolkozó amerikai közvélemény a 'demokrácia' és az 'autokrácia' közötti leszámolásnak tekintette”.⁶

Hisz – hadd emlékeztessenek erre – minden jelentősebb nemzeti és nemzetközi konfliktus, fegyveres megütközés sűrű sodrásba viszi az érintett népeket, a háborúk kialakítják a maguk nemzeti hőseit, áldozatait, emlékanyagát, kárvallotti köreit, revansvágyait, nosztalgiáit, sértettséget és megtorlást is. A Nagy Háború a sokszáz évnyi magyar „szenvédéstörténet” („...balsors akit régen tép...”) egyik kiemelkedő időszaka lett, s részben maradt azóta is („trianoni” emlékezet, terület- és térvész, népességfogyás, a „boldog békeidők” letűnte, stb.), amelyek persze sosem lettek valóságosan annyira szenvedelmesek, hogy ne maradtak volna megkülönböztető kiváltsággal és ügyes megoldással még előnyt is formáló hivatkozások a társadalmi szereplők bizonyos körében/köreiben.

„A társadalom” – jegyezte meg Halbwachs – „időnként nemcsak arra kötelezi az embert, hogy felelevenítse gondolatban a már megtörtént eseményeket, hanem arra is, hogy az eseményeket átfesse, lerövidítse, vagy kiegészítse úgy, hogy bármennyire is biztosak vagyunk abban, hogy az emlékeink pontosak, olyan presztízzsel ruházzuk fel őket, amellyel a valóság nem rendelkezett”⁷

Ám, folytatja Weaver:

---

⁵ LUDWIG 1921. idézi, GLANT 1996.

⁶ GLANT 1996.

⁷ HALBWACHS 1992. 51., idézi WEAVER 2014. 1.

„Halbwachs kortársa, a brit antropológus, Arthur Maurice Hocart több tanulmányban kimutatta, hogy milyen összhang van a társadalmi hitek vagy rítusok és az adott társadalom sajátos történelmi narratívája között. [...] Ezeket a hiedelmeket megingathatatlan tényként fogadták az akkori britek, hiszen ezek a hamis történelmi narratívák egyfajta összhangot teremtettek a jelen és a múlt között. Ez a felismerés most is érvényes. Mióta az antropológia a folyamatos változásban lévő társadalmakkal foglalkozik, kénytelen azt is felismerni, hogy a változások a valamikor állandónak hitt múlt-felfogásra és emlékezetre hatnak. Így van ez a törzsi társadalmakkal, és a mi 'modern' társadalmunkkal is”.⁸

A történész-politológus itt számomra fals módon mossa össze a törzseket és a kortárs világokat, de mert épp a nacionalizmusok kontrasztjait villantja föl, ezzel stimuláló párhuzamot kínál az első VH és napjaink tüneményei között. Például Gavriło Princip egykori tettét, melyhez mint „királygyilkossághoz” kapcsolódó eseménysort főként annyiban kapcsolja, hogy a Princip-kultusz mai továbbélését követi nyomon szobrokban, a kollektív emlékezet narratíváiban, s ezt kifejezetten mint mai-kortárs „perújrafelvételt” és kultikus narratívát, vagyis a hősieítést földézve értelmezi emlékezetpolitikai szempontból – ezt roppant mód recens jelenségnek látom. Miként a kérdést is: mennyiben jogos Hayden White tézise a történészek egy irányzatos körének felfogása (a narratív vagy „antinarratív igazság közlése”) a háború és az utána következő időszak(ok) nemzetvallása szempontjából, illetve milyen társadalmi befogadottságitámogatottsági tere van ennek ma, a jelentésteremtő közösségek „olvasatában”. A történelmi képzelet és emlékezet mint metahistóriai jelenség White szerint fikció. Mint írta: „Minden történelem fikció” – s ezzel az utóbbi fél évszázad történetírásának egyik alapszempontját fogalmazta meg, mert így a képzelet és emlékezet kifejezetten elbeszélés-függővé váló, esszéisztikus és irodalmi-bölcseleti gesztusként értelmezhető kihívásnak tekinthető jelenség.⁹ Weaver

---

⁸ WEAVER 2014.

⁹ Az erről szóló problematika volt kurrens témája a White részvételével és tiszteletére rendezett 2009-es rochesteri történész-konferenciának, *Between History and Narrative: A Colloquium to Honor Hayden White*.

<https://www.rochester.edu/news/printable.php?id=3356>

tematikus példája és az interpretációk nemzeti emlékezetkonstrukciókra épülő élményanyaga roppant mód összefügg ugyanis az utókor retrospektív hajlandóságával, a kollektív memória kínálta fölnagyítási, kiemelési, átértelmezési úttal-utakkal. [Erre még a nemzetvallás kusza kérdéskörét érintve visszatérek zárásképpen].

A másik példám a múlt retroaktív kiigazítására vonatkozik. Lehetne persze akár Hannah Arendt politikai filozófiájára és történetkritikai életmű-egészére építeni látványos érveket, netán Jászi Oszkár, Bibó István, Szűcs Jenő vagy Hanák Péter, továbbá Jacques Revel, Pierre Nora és a történeti antropológusok megannyi nézőpontját kihangosító mikrohistória szövegvalóságából fölidézni egy sor konstans elemet, azonban a jelenkori szövegekörnyezet kevésbé teszi lehetővé, hogy a háború(k) és a mindennapi élet és a háború összefüggéseire vezessen vissza élethelyzeti vallomásokat... Vagy, ami analóg lehet ehhez: mintegy „visszafelé olvasni” a két háború közötti időszakot, s azt elemezni, mi volt a direkt előzmény a sorsfordulóhoz képest, ha pedig mai jelenségeket keresünk vissza húszas évekbeli párhuzamokra vetítve, az lehetővé tesz-e narratív történetmondást vagy permanens metahistóriát... Fontosnak látom viszont tudomásul vennünk azt, hogy „a folytonos történelem a szubjektum alapító funkciójának nélkülözhetetlen korrelátuma” (ahogyan Michel Foucault a tudás archeológiájában utal erre, 1969), vagyis hogy a történeti párhuzamok keresésének, azonosításának esélyeit latolgatni miként válik egyre hangsúlyosabbá. Olyan történetmondás vagy akár történetfelfogás, melyben az elbeszélő *a múlt momentumait mint a jelen átélhető párhuzamait* keresi, nemcsak rekonstrukció, de a történeti tudat életképességének tanújele is.¹⁰ Kérdés, hogy van-e az elbeszélésnek helyreállító, korrekciós hatása, az utókor megfélelő örömét a párhuzamok fölfedezésében vagy akár gyártásában is, olyasféle kreatúrában, mely a múlt elbeszélésének mint az emlékezetpolitika titok-feloldásra vonatkozó szintetikus eljárás módja és a személyessé tett átélés reménytelensége közé illeszkedik.¹¹

---

¹⁰ Példaképp HARTOG – REVEL 2006.

¹¹ Lásd ehhez a *Műhely* folyóirat 2015/5-6. számát, mely az Emlékezet témakörére hangolt fontos írásokat tartalmaz...! Különösen Nicola King az emlékezet elméleti megközelítéseit ismertető grandiózus áttekintését, 17–42.

http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=133325

Aligha tévedek túlságosan nagyot, ha abból indulok ki, hogy a világháború mindennapi életre gyakorolt hatásai nemcsak szomszédságpolitikában, a szépirodalomban, a két világháború közötti falu- vagy városkutató szociográfiában, a közéleti indíttatású esszéirodalomban, a városigazgatásban vagy a koldus- és rosszlány-maffia működésére vonatkozó igazgatási eljárások szemlélésében, a háborús emlékművek fölállításában és kultuszaik építésében, vagy épp az orfeum-, sláger- és feléledő filmvilágban érhetők tetten, hanem a mindezt körülvevő történeti sérelmek és politikai sodrások emlékezeti problematikájában is hangsúlyosan jelen vannak. Tehát meglehetősen komplex és holisztikus mindez, amihez szorosan tartozik nemcsak mindezen tünemények mai párhuzamainak lehetősége, újrafelfedezése vagy átbeszélési gyakorlata, de maga a korszak *eszményeinek* újdonságát divatba-kerülése, „retroja” is (a mai centenáriumi forrásközlésekről nem is beszélve). Ehhez érdemesnek látszik annak formális összegzése, amivel maga a háború járult hozzá önnön jelentőségének mindennapiságba tolokodásával. A mostanság – épp a centenáriumi háborús újratárgyalások, viták, emlékszobor-avatások, emlékezésformák között elhangzó narratívák jóvoltából – (a száz éves távlatból szükségképpen) élményidegen megjelenítést tükröznek sokszor, de a szükséges szemlélés már nem rejti-rejtheti levéltárak mélyére a ma retroaktív analógiákra vállalkozó-merészkedő történetfelfogási diskurzusokat (lásd ezek erősen jobbos vagy akár egyházi kontextusait az internetes portálokon, blogokon, emlékezőközösségi összejöveteleken, stb., vagy akár az akadémiai történettudomány kurrens vitáit Horthyról, a Horthy-rendszer élesztéséről, a háborús emlékmű újabb kiadásairól, a tudomány mai hasznos és költséges feladatairól).

E viták és újraértelmezések persze a történelem átbeszélésének új narratíváit is kínálják. A nemzet(ek) önrendelkezése, az otthonosság, a képzelte közösség csak a nemzeti kalodába zárva nem váltja be a reményeket – véli például Szarka László történész.¹² A nemzetállamok

---

¹² Szarka László /2015/ a korszakról készült monográfiájának összegzésekként elmondja: preventív, „honvédő háború” – mindenki ezt vívja a nemzeti kohéziót, önállóságot mentve. Az elitek lojalis vagy royalista alapállását tekintve nem kellett nekik a szélsőséges nacionalizmusra hagyatkozni, hisz az általános választójog eliminálja a belső egyenlőtlenségeket. Birodalmi és dinasztikus szemlélet helyett a történelmi nemzetek elnyomott nemzettudata, a tartományokban szétszóródott nemzetiségek egyesítésének képzete feszítette a kisebbségeket: az osztrák és a magyar az elnyomó nacionalizmust képviselte (a 30 millió magyar víziója a

– szerinte – a hősi halál ideológiájával vonultak az első világháborúba. A felszított etnikai háború persze nem volt első és egyetlen, a nemzetállamok reformkori építését követően szinte mindenütt együtt járt korlátozott autonómiával, diktált békékkel, lokális összeütközésekkel, kényszerű harmóniákkal, főhatalom-ellenes felkelésekkel (olasz, bécsi, pesti forradalom 1848-ban, majd a „tőke kora” egészen az első világháborúig). Állampolgári lojalitás nélkül ez a képzelte egység sohasem működhetett. De a nemzet tagjainak egyenjogúsága, a nemzetiségek befogadásának és a jövevényekkel bánás morális fennköltségének eljárásmodjai még a felbomló Monarchia végnapjainál is elvárások voltak a politikai mezőben, a polgári milióben. A magyar nacionalizmus („haza és haladás” polgári reménye és követelménye) egyfajta „filológiai” szakaszként (irodalmi nyelv, grammatika, nyelvújítás megteremtése, történelmi közösség ideológiájának megalkotása, etnosz mint integráló erő, saját nemzeti-kulturális intézményrendszer kiépítése, stb.); majd a polgári forradalom integrációt felülmúló kizárólagosságra törekvése (igények megfogalmazódása, kiválasztódás fázisa, konfrontáció a lojalitás helyett) követte ezt; végül a teljes intézményrendszer és nemzeti ideológia átalakításának akarata állami kizárólagosság reményében, állampolgári közösségformálása az állampolgáriság ellenében,

---

dualizmus korában volt irányadó...), a kapitalizálódás pedig nem szociális kiegyenlítődést, hanem a nemzet virtuális körébe nem tartozók beemelését segítette elő, s vele az elégedetlenséget is. Nem az internalizáció, hanem a kirekesztő nemzeti szocializmus felé indult akkor a világ, az egyházak is, a pártok is, parlament is. Az uralkodó személye (dinasztikus lojalitás – a királyért és császáráért meghalni, a hadsereg, az adminisztráció, az arisztokrácia, az asszimiláns zsidóság integrációs ereje, kisebbségek emancipációja, stb.) mint összetartó erő, mint államkeretet szimbolizáló főhatalom, mellette a polgárság erőnyerése, a modernizációs folyamat egységes politikai nemzetté formáló hatása együttesen alapozzák meg a nacionalizmust rejtő folyamatokat. A túlélés egyik záloga az etnikai szerkezet tudatos átalakítása, tartományokra szétszedett és újraformált, etnizált Monarchia megvalósítása (kantonizált térség, föderális gondolat esélytelensége Jászi teóriájában, együttműködések a nációk között, autonómiák közössége mint a föderális gondolat záloga..., Károlyi kalkulálásai a várható tárgyalási esélyek tükrében..., stb.). Ugyanakkor az orosz-bolsevik térség a korszakos rabszolgaság bevezetését kezdi el... De az államépítő nacionalizmus – versus Wilson 14 pontja, örökbéke, direkt demokráciára és önrendelkezési elv harmóniája – a világháború elvesztése okán a szemellenzős nacionalizmusnak adekvát formája lesz, a háborús nacionalizmus (xenofóbia, gyűlölet, a másik kiirtására irányuló indulat) teszi érvénytelenné, vezeti az állampolgári lojalitás nélküli államválság felé az országot.

kiszorítás „idegen ajkúak” elleni intolerancia formájában, szuverenitás igénye, bekerítkezés a határolás autochton reményében... – mindezek közvetlen előzményei voltak az első világháború éveinek¹³ – nemcsak Kelet- vagy Közép-Európában, de szerte-Európában is.¹⁴

E – bizonyos aspektusból túlzóan kiterjesztő tónusú – európai párhuzamhoz nemcsak Ady versei-esszéi, Kassák egész alkotói habitusának jellegzetes korszaka, Bálint György morálfilozofikus publikációi, Rézler Gyula szociológiája, Hilscher Rezső szociálpolitikája, Szabó Dezső sodró ideológiai hömpölygései adnak mindennapi élet-adalékokat (nem beszélve Móriczról, József Attiláról, Márairól, Mikszáthról, stb.), de korunk visszatekintő elemzései is megannyi kultúrafüggő politikai szférába vezetnek be, csupán utalva itt a két háború közötti társadalomtudományi irodalom, falukutatás, munkásszociográfia, szegényügy, lakáspolitikai és igazgatástudományi szakkérdések forrásmunkáit. Ha a szociálpolitika korai mozgalmát nézzük, a nőegyleti aktivitást vagy a proletárkultúra olyan új tereit, melyek a természetjárás, a naturista szabadosság, a testkultusz, a lakás nélküli rétegek sport- és klubfoglalkozásai során építették meg a maguk „nemzeti/nemzetközi” jelentéstartalmait, akkor kiderülhet, hogy a háború utáni életvilágban a vitézi földeket birtokolni vagy piacra vinni, flepnis koldussá lenni, háborús veteránként vagy özvegyként trafikjogot nyerni, nosztalgikus slágerekbe oltani a földrajzi, nemzettudati vagy érzelmi veszteségeket – mindez úgy jellemezte a nagy háborús időszak utáni társadalmi marginalizálódás adott időszakát, hogy utóhatásai nemzedékeken át megmaradtak (lásd ehhez K. Horváth Zsolt, Gyáni Gábor, Ungváry Krisztián, Bartha Eszter, Czingel Szilvia, Léderer Pál, Valuch Tibor, Hanák Péter, vagy épp Ifj. Leopold Lajos munkáit).

Az „orosz-bolsevik térség” korszakos rabszolga fenntartása, a nemzet virtuális körébe nem tartozók beemelése a dinasztikus lojalitás és a modern polgári önszerveződés marginális tartományába, valahol a lojalitás nélküli államválság felé tereli az országot – miként a nagy háborúkra jellemző hatások némelyike, s főképp a két világháború közötti időszak legfőbb társadalomlélektani tünetényei. Mindazt, amit a történeti antropológia, a historizmus, a szociokulturális kutatások vagy épp a művelődéstörténet kisebb könyvtárnyi szakirodalomban

---

¹³ SZARKA 2015.

¹⁴ pl. KYMLICKA – STRAEHLE 2001.

őríz, nem lehetséges ide-idézni... – pedig sok forrásmunkát kész örömmel vezetnék elő, nem utolsósorban azért, mert tartalmuk, árnyalt megközelítésmódjuk, híreik és élménykészletük szinte alapvetően „üzennek” a mának, korunk gondolkodási és belátási, kommunikációs vagy értelmezési hajlandóságának. Érdeemesnek látom itt a megközelítési szintek és narratívák bensőségességét kiemelni: K. Horváth Zsolt például, aki a narratív história és az emlékezetkutatás területén a francia irányzatok igényes közvetítője, ekként hívja föl figyelmünket:

„Míg a hagyományosnak tetsző művelődéstörténeti kutatások pusztán járulékos szerepet szántak a mindennapi élet, az oktatás, a nyilvánossághasználat vagy az önkifejezés kérdésének, addig a kultúra fogalmán azt az átfogó, a mindennapokban megfogalmazódó és újratermelődő tudásszociológiai közeget értjük, amely formálja a világról alkotott képünket”.¹⁵

A háború rémsége, hatása és a hétköznapi élet temporális keretei nyilvánvaló idő múltán meghaladták a félelmeket, a frontok és megszállások drámáit, a gyászt és a nélkülözés, lakástalanság és munkanélküliség minden következményét, a gyáripár vagy a nagybirtok és szegényparasztság mindennapi drámáiba leereszkedő történések pedig az eseménytörténettől a szimbolikus jelentésuniverzumok felé, az értelmező felfogás és a narratív história emlékező interpretálása felé tolódtak el. Mindezt a történetírói aprólékosság is „tényadatok” vagy rögzített információk birtokában, föltárt vagy elhallgatott tudás révén őrizte meg és visszatekintően mesélte el vagy beszélte át utólag. Mint azt Gyáni Gábor is kiemeli (Giovanni Levi szavaival) a történeti antropológia aspektusaként: a determinisztikus történeti kép elvetése, a parányi események és egyéni tettek aprólékos rekonstrukciója épp azért lett fontossá, hogy „feltáruuljanak előttünk a mindenkori rendszerek bonyolult következtelenségei, melyek réseiben és hézagaiban az emberi szubjektivitás, maga a szabad akarat nyilvánul meg”¹⁶.

„E történetírói irányzatok tárgya ugyanis maga a mindennapi élet és annak szereplői, az átlagemberek, az ő tárgyi világuk, életgyakorlatuk és mentális univerzumuk: vagyis csupa banalitás, történelem alatti jelenség, ha történelmen csak és kizárólag a

---

¹⁵ K. HORVÁTH 2013. 129.

¹⁶ GYÁNI 1997. 151.

mindenkori elitet, az államok politikai létét megszabó eseményeket értjük. [...] Az átlagember életének tényei, a viselkedését irányító normák, erkölcsi meggyőződések, hitbéli elvek feltárása a történetírói megismerés valami egészen új módját feltételezi, amely elüt mind a hagyományos narratív politikai eseménytörténettől, mind a strukturális és funkcionális összefüggéseket elemző társadalom-tudományos történetírás gyakorlatától. [...] A téma sajátos megválasztásának első és szembeütő következménye, hogy az élet prózai tényeinek megközelítése a teljesen konkrét idő- és térbeli kereteket részesíti előnyben, ezért a kis egységekhez és a rövid időtartamokhoz tartja magát. Ennek eredményeként kerül mindjobban előtérbe a mikrotörténet, mint ami látszólag egyedüli letéteményese a mindennapi történelem, vagyis a peremre szorult jelenségek s vele a másság történetírói megértésének és hiteles bemutatásának... A mikrotörténet egyszerűen szólva a méretek lecsökkentése, a vizsgált tárgy miniatürizálása egyetlen falura, lakóhelyi közösségre, a háztartásra, a családra vagy az egyénre, emellett a megfigyelés (az adatgyűjtés) mikroszkopikus módja”.¹⁷

E strukturális és funkcionális eseménytörténettől eltérő narratív interpretáció a maga autonóm nézőpontjából nemcsak kilát a makrohistoria viharai felé, de az átélés és értelmezés őszinteségével képessé lehet (talán) újfajta társadalmi szerződés megelőlegező javaslatára is. Ahogyan Hankiss Elemér írja emlékezetes tanulmányában „az immanens és transzcendens vallások” képzelet- és értelmezésvalóságára utalva:

„Nyilvánvaló, hogy csínján kell bánnunk a nemzetvallással. Nemzettudatra, értéktudatra, kohézióra, történetünk feldolgozására, önreflexióra, létünk valamiféle értelmességének tudatára nagyon is szükségünk volna. De jobb volna mindezt nem mítoszokra, laza analógiákra, érzelmekre és szenvedélyekre építenünk. A kritikai elemzés eszközeivel kellene végiggondolnunk és kellene elfogadnunk múltunkat; nem utólag gyártott mítoszokra és érzelmdús tévhitre, hanem mai teljesítményeinkre kellene építeni öntudatunkat, értéktudatunkat. Nem a mitizált nemzetben, hanem önmagunkban, önmagunk személyi autonómiájában kellene keresnünk azonosságtudatunkat; nem múltbeli emlékeinkre, hanem a jogok és kötelességek létrehozán-

---

¹⁷ GYÁNI 1997. 151.

dó rendszerére, társadalmi szerződésre kellene építenünk közösi együttélésünket”.¹⁸

Úgy vélem, a Nagy Háború mindennapi életre gyakorolt hatása minden háborúk és komplex konfliktusrendszerek között is egyebek mellett az emlékezet, a felfogások és értelmezések háborúját vagy háborúit eredményezi. De csak akkor, ha elbeszélésüket nem tekintjük a képzelet és az interpretáció társadalmi szerződés-korlátozó eszközének.

IRODALOM

BARTHA Eszter

2014 A dologtalan osztálytól a protestáns etikáig. A kapitalizmus szelleme F. Scott Fitzgerald regényeiben. *Múltunk* 59. évf. 1. sz. 162–203.

CZINGEL Szilvia

2014 „Pest, feketére fest...” A megbélyegzés mítoszai: a Budapesten szolgáló házicselédek megítélése a higiénia, a tisztálkodás és a szépség tekintetében. *Múltunk* 59. évf. 1. sz. 204–220.

DELMAS, Jean

1993 La Guerre immanente par les cinq grands états-majors. *Guerres mondiales et conflits contemporains*. Revue d’Histoire 43. année, No. 171. Juillet, 3–11.

GLANT Tibor

1996 Magyarország az amerikai sajtóban az első világháború idején. *Aetas* 11. évf. 1. sz. 36–52.

GYÁNI Gábor

1979 „Menek Pestre cselédnek”. (A budapesti női házicselédek az 1920-as években). *Valóság* 23. évf. 11. sz. 67–77.

---

¹⁸ HANKISS 1985. 48.

- 1984 Közösség és munkásradikalizmus: történeti antropológiai problémák. *Valóság* 28. évf. 7. sz. 80–91.
- 1986 Munka és magánélet – cselédeletmód Budapesten. *Történelmi Szemle* 29. évf. 1 sz. 94–115.
- 1991 A polgári középosztály lakásviszonyai Budapesten. In: Somogyi Éva (szerk.): *Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára.* Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 8. MTA Történettudományi Intézet, Budapest. 109–120.
- 1997 A mindennapi élet, mint kutatási probléma. *Aetas* 12. évf. 1. sz. 151–162.
- 1998 A reguláló gondoskodás. In: Léderer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László (szerk.): „*A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok*”. *Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 11–28.
- 2010 *Az elveszített múlt.* Nyitott Könyvműhely, Budapest.

HALBWACHS, Maurice

- 1992 *On Collective Memory.* University of Chicago Press, Chicago.

HANÁK Péter

- 1999 „*A Kert és a Műhely*”. (2. kiadás) Balassi Kiadó, Budapest.

HANKISS Elemér

- 1985 Nemzetvallás. Immanens és transzcendens vallások. In: Kovács Ákos (szerk.): *Monumentumok az első háborúból.* Múcsarnok–Népművelési Intézet, Budapest. 36–48.

HARTOG, François–REVEL, Jacques

- 2006 *A múlt politikai felhasználásai.* Atelier füzetek. L'Harmattan, Budapest.

HILSCHER Rezső Dr.

- 1928 *Bevezetés a szociálpolitikába.* MEKDSz, Szövétnek-kiadás, Budapest. (1991 reprint)

HOBBSAWM, Eric

2009 *Hétköznapi hősök. Ellenállók, lázadók és a dzsessz.* L'Harmattan–Eszmélet Alapítvány, Budapest.

HOCART, Arthur Maurice

1952 *The Life Giving Myth and Other Essays.* Methuen & Co. Ltd., London.

IGNÁCZ Károly

2014 „Antiszemita szociálpolitika” mint államszocialista megoldás? /Ungváry Krisztián könyvéről/. *Múltunk* 1. sz. 52–73.

K. HORVÁTH Zsolt

2013 Természetközelség és közösség a munkáskultúrában. Művelődés, testkultúra és politikum a horányi Telepen a két háború között. *Múltunk* 2. sz. 127–144.

KING, Nicola

2015 Az emlékezet elméleti megközelítései. *Műhely*, 5–6 [„Emlékezet” tematikus szám], 17–41.

KOVÁCS Mónika szerk.

2005 *Holokauszt: történelem és emlékezet.* Hannah Arendt Egyesület – Jaffa Kiadó, Budapest.

KRAMER, Alan

1993 Les „atrocités allemandes”: mythologie populaire, propagande et manipulations dans l'armée allemande. *Guerres mondiales et conflits contemporains.* Revue d'Histoire 43. année. No. 171. Juillet, 47–67.

KYMLICKA, Will–STRAEHLE, Christine

2001 Kozmopolitanizmus, nemzetállamok, kisebbségi nacionalizmus: a legújabb irodalom kritikai áttekintése. *Kellék* 17. sz. 27–55.

L. NAGY Zsuzsa

1991 A műhely és a bolt a két háború közötti Magyarországon. In: Somogyi Éva (szerk.): *Polgárosodás Közép-*

Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 8. MTA Történettudományi Intézet, Budapest. 121–128.

LÉDERER Pál

1999 *A nyilvánvaló nők. Prostitúció, társadalom, társadalomtörténet.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

LÉDERER Pál–TENCZER Tamás–ULICSKA László

1998 *„A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok”. Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

LEOPOLD Lajos (ifj.)

1912 *A presztizs.* Athenaeum, Budapest.

1912 *A presztizs.* (Felvilágosító megjegyzések Babits Mihály bírálatához). *Nyugat* 5. évf. 11. sz. 984–986.

LUDWIG Ernő

1921 *Az amerikai magyarság és a világháború.* *Új Magyar Szemle* 5 sz. 142.

MANENT, Pierre

2008 *Mi a nemzet? Kommentár* 5 sz. 5–15.

SZARKA László

2015 *Államépítő nacionalizmus.* Interjú, november 2. Klubrádió, Szunyogh Szabolcs műsora, 21:00–22:00. Online:
<http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20151102-205851.mp3>;
<http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20151102-212850.mp3>

UNGVÁRY Krisztián

2012 *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944.*

Jelenkor Kiadó–OSZK, Pécs–Budapest. A korszak jelenségeiről főiskolai előadás-formában lásd:
<https://archive.org/details/AHorthyrendszermerlege>

VALUCH Tibor

2006 *Metszetek. Válogatott tanulmányok.* Argumentum – 1956-os Intézet, Budapest.

WHITE, Hayden

1973 *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe.* The Johns Hopkins University, Baltimore and London.

1987 The Value of Narrativity in the Representation of Reality. In *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation.* The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London. 1–25. /Részlet magyarul: <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00001/white.html/>.

1996 A történelmi szöveg mint irodalmi alkotás. In: Kiss Attila – Kovács Sándor S. K. – Odorics Ferenc (szerk.): *Testes könyv I.* Ictus Könykiadó – JATE Irodalomelmélet Csoport, Szeged. 333–354.

WEAVER, Eric Beckett

2014 A Princip-kultusz és ami utána következik. *Közelítések*, 1:1.

WEIS István

1930 *A mai magyar társadalom.* Magyar Szemle Társaság, Budapest.

EFFECTS OF WORLD WAR I. BETWEEN A CONTEXT OF HISTORIC INTERPRETATIONS OF BIG WARS

In the post-war I. period of Hungarian everyday life system appears as „good” and „bad” Heroes, symbolical actors, with the narrative context of moral and (on the other side) injurious roles. The „name of the enemy” in the rival discourse involve in many cases all the rivals of political-moral-cultural groups, identities, mental diversities – including the „bad government”, the „royalists”, the conservatives and the reformists, the „wild” or „savage” personalities of the political otherside. Common talk represents the good and the inconvenients assegregated/distinguished elements on the adversary/enemy, partner/great friends classification in the historical and social sciences, focused by narrative or descriptive historiography. These narratives as symbolical occupation exclude or include the people by way of critical understanding or by the rhetorical qualification in the communicative commonsense. This imaginative power as the instrument of PR profitability and frame of the numerous macrolevel interpretations or micro-histories, interpretative versus competitive, emical or ethical, integrative or disjunctive. The historio-rhetorical classifications of these interpretations in the „Big Histories” and the „Small Histories” however, are not only a scientific revelation, but a representation politically valid or effective by some illustrated speaking in a recent historical communication.